

Kommunledningskontoret
Rapport

Handläggare:
Henrik Säfström Danielsson

Datum:
2020-05-28

Version/Dokument ID: 2.0

Uppsala kommuns omvärldsanalys 2020

- Med uppdateringar utifrån covid-19

Innehåll

Förord	3
Uppdaterad omvärldsanalys 2020 – nio trender som påverkar kommunen.....	4
Introduktion	4
Viktiga slutsatser från omvärldsanalysen	5
Miljö- och klimatförändringar	6
Ökad polarisering	8
Ökat fokus på jämställdhet.....	10
Ökad mångfald.....	12
Ökat fokus på livsmiljö och boende.....	13
Åldrande befolkning	16
Ökad digitalisering.....	18
Förändrade kompetens- och utbildningsbehov	20
Internationalisering och global rörlighet	22

Förord

Vi lever i utmanande och omvälvande tider.

Samhället har stora utmaningar i klimatförändringar, integration och trygghetsfrågor – komplexa och svårlösta problem som kommunen behöver arbeta med på nya sätt tillsammans med andra. Samtidigt försämras ekonomin i kommuner och regioner. Vi blir fler yngre och äldre i samhället men relativt sett färre som betalar skatt. Dessutom ökar invånarnas förväntningar på oss.

Enkelt uttryckt behöver vi göra mer nytta med mindre resurser. Det är det här som är anledningen till att alla pratar om innovation och att vi behöver bli bättre på att skapa innovationer. Vi kan inte klara av den framtida välfärden med enbart besparingar eller skattehöjningar.

Och så kom covid-19.

Då och då inträffar plötsliga och oförutsedda händelser som får stor påverkan på samhällsutvecklingen och kommunens verksamheter. Coronakrisen har på kort tid satt djupa avtryck och kan medföra stora förändringar för världen, Sverige och Uppsala även på längre sikt. I frontlinjen utförs ett sammanhållet och uthålligt arbete av tusentals medarbetare. Ni gör alla ett fantastiskt jobb – viktigare än någonsin.

Jag vill lyfta en sak som är oförändrad.

Det är fortfarande kommunens medarbetare som vet bäst hur verksamheten bör bedrivas och utvecklas utifrån brukarnas behov. Vi behöver ha tillit till dem och ge dem ansvar och mandat, möjligheter att ta initiativ, göra misstag och lära sig av dessa. Vi behöver tillit för att skapa snabbare beslutsvägar som gynnar innovationsarbete och tid att fokusera på det som verkligen gör skillnad. En innovation kan gå åt pipan. Det tillhör förutsättningarna. Men om vi inte vågar kommer vi aldrig att vinna något.

Därför har vi också en spännande tid framför oss.

Jag är övertygad om att det sjuder av idérikedom och innovationsförmåga i vår egen organisation, i föreningarna, hos företagen och bland invånarna i kommunen. Den kraften måste vi ta vara på. Vi befinner oss nu i en vägvalssituation med möjlighet att gå framåt i arbetet mot ett hållbart samhälle. Krisen har visat att vi har kraft att agera tillsammans för att lösa svåra utmaningar. Alla aktörer behöver göra gemensam sak i att hitta nya lösningar för att säkra framtidens välfärd och skapa en klimatpositiv och hållbar värld. För om vi lyckas med det, tror jag att vi också lyckas lösa riktigt många av de utmaningar vi har framför oss.

Joachim Danielsson

Stadsdirektör

Nio trender som påverkar kommunen

Introduktion

Varje år gör Uppsala kommun en omvärldsanalys. Syftet är upptäcka trender och händelser som påverkar kommunens möjligheter att genomföra sina verksamheter och nå sina mål. Det är ett planeringsunderlag till Mål och budget 2021–2023.

Världen ändras hela tiden. Förändringar av invånarnas värderingar och av befolkningens sammansättning, teknikutvecklingen, globaliseringen och klimatpåverkan är fem globala trender som påverkar världen, Sverige och även Uppsala kommun.

Då och då inträffar plötsliga och oförutsedda händelser som får stor påverkan på samhällsutvecklingen och kommunens verksamheter. Coronakrisen har på kort tid satt djupa avtryck på samhällsutvecklingen och kan medföra stora förändringar för världen, Sverige och Uppsala även på längre sikt. Spelplanen är förändrad. Den här versionen av omvärldsanalysen är uppdaterad utifrån detta perspektiv. Även om mycket förändrats på kort tid med anledning av covid-19 är dock det mesta av det som beskrivits hittills i kommunens omvärldsanalys fortsatt relevant att förhålla sig till.

I Uppsala kommuns omvärldsanalys konkretiseras fem globala trender i nio regionala trender. De nio regionala trenderna är identifierade och framlyfta eftersom de bedöms ha stor påverkan på Uppsalas förutsättningar att i enlighet med Agenda 2030 utvecklas till en socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbar kommun med upp emot 340 000 invånare vid utgången av år 2050.

I omvärldsanalysen underbyggs trendbeskrivningarna med fakta och statistik som indikerar trendernas uttryck i Uppsala kommun. Varje trend har också en sammanfattning med slutsatser som kallas förändringstryck. Förändringstrycken visar vad kommunen kan göra för att möta och hantera trender och andra omvärldsfaktorer.

Viktiga slutsatser från omvärldsanalysen

Den industrialiserade världen har under modern tid skapat ekonomisk tillväxt och välstånd. Nackdelen är att det har skett på bekostnad av jordens begränsade naturresurser, med miljöförstörande utsläpp och en klimatpåverkan som underminerar förutsättningarna för människans liv på jorden. Detta är den grundläggande faktorn och villkoret för utvecklingen som planeringen har att utgå från.

1. Stärka framtidstron och öka samhörigheten

Ojämligheten i levnadsvillkor ökar, både mellan individer och bostadsområden, och accelererar i lågkonjunkturen. I likhet med andra större kommuner har Uppsala skillnader i hälsa, utbildning, arbete och inkomst mellan olika platser. En av de viktigaste slutsatserna är behovet av att stärka framtidstron, öka samhörigheten och trygghetskänslan bland kommuninvånarna. I detta arbete är mer jämlikt och ökat deltagande i arbets- och samhällsliv avgörande. I analysen om trenden ökad polarisering kan du läsa mer om hur Uppsala kommun kan vända utvecklingen.

2. Säkerställa en hållbar samhällsbyggnad med god ekonomisk hushållning

Uppsala har en hög befolkningsökning som på sikt inte kommer att avstanna på grund av coronakrisen. Det förutsätter en fortsatt anpassning av kommunens verksamheter, arbetsplatser och bostäder i en ekonomiskt svår tid med minskade skatteintäkter. För att upprätthålla en god välfärd behöver Uppsala säkerställa en hållbar samhällsbyggnad med god ekonomisk hushållning. Läs om hur kommunen kan möta utmaningen i analysen om trenden ökat fokus på livsmiljö och boende.

3. Tänka nytt och vara nyskapande i välfärden

Antalet yngre och äldre kommuninvånare ökar i snabb takt. Detta sätter press på kommunens ekonomi och finansieringen av välfärden. För att säkra en god välfärd som möter förväntningar och behov behöver kommunen tänka nytt och vara nyskapande i hur framtidens välfärdstjänster utformas. Läs om framtiden för välfärden i analysen om trenden åldrande befolkning.

4. Förebygga och hantera ökad psykisk ohälsa

Coronakrisen riskerar att leda till ökad psykisk ohälsa med långvariga effekter. Det finns risker för oro, ångest och depression, framförallt i redan utsatta grupper där de ekonomiska och arbetsrelaterade konsekvenserna slår hårdast. Även barn i dessa grupper har ökad risk för psykisk ohälsa. Det är också viktigt att uppmärksamma att den psykiska hälsan hos socioekonomiskt starka grupper påverkas negativt. Psykisk ohälsa grundar sig bland annat i arbetslöshet, ekonomisk oro, isolering, hög arbetsbelastning, sorg samt utsatthet för våld och förtryck. Kommunen behöver förbereda sig för detta både som arbetsgivare och servicegivare genom att sätta in förebyggande åtgärder för att tidigt identifiera psykisk ohälsa och ge extra stöd till utsatta grupper. Jobbskapande insatser och goda förutsättningar för näringslivet behöver också fokuseras. Läs mer om utmaningen i analyserna av trenderna ökad polarisering, ökat fokus på jämställdhet och åldrande befolkning.

Miljö- och klimatförändringar

Den industrialiserade världen har under modern tid skapat ekonomisk tillväxt och välstånd. Nackdelen är att det har skett på bekostnad av jordens begränsade naturresurser, med miljöförstörande utsläpp och en klimatpåverkan som underminerar förutsättningarna för människans liv på jorden.

Effekterna av miljö- och klimatförändringarna bedöms tillta i styrka framöver, och för Sverige och Uppsala får detta en lång rad konkreta konsekvenser i form av till exempel ökade fall av extrem nederbörd, ökad risk för översvämningar och värmeböljor.

Uppsala ska vara klimatpositivt år 2050

Utsläppen av växthusgaser från mänskliga aktiviteter har ökat den globala medeltemperaturen med cirka en grad sedan slutet av 1800-talet. Ökningen förväntas nå 1,5 grader inom några årtionden vilket är den nivå FN:s medlemsländer enades om att försöka begränsa ökningen till i Parisavtalet 2015.

Kommunens två övergripande klimatmål är att Uppsala ska vara fossilfritt och förnybart år 2030 och klimatpositivt år 2050. Det finns motsvarande mål om att skapa en giftfri miljö med ren luft, rent vatten och ren mark. Detta ligger i linje med vad vetenskapen säger måste göras för att Uppsala ska bidra till att Sverige når de nationella och globala klimatmålen. För att Uppsala ska nå målen behöver dock omställningstakten öka kraftigt.

Omställningstakten måste öka - NU

Globalt måste utsläppen minska kraftigt från och med 2020 för att klara Parisavtalets temperaturmål. Konkret innebär det en årlig minskningstakt på runt sju procent, vilket innebär 10-14 procent per år för resursrika länder och kommuner. Sverige och Uppsala har de senaste 30 åren i genomsnitt haft en minskningstakt om 1-2 procent årligen. För att klara nivåhöjningen från 1-2 till 10-14 procent krävs nya sätt att organisera och driva samhället. Uppsalabornas stora utsläpp av växthusgaser kommer från transporter i kommunen, långväga resor och konsumtion av varor och livsmedel.

Uppsalas planerade expansion, med framväxten av nya bostadsområden, kommer också ge upphov till betydande utsläpp under byggprocessen och genom byggmaterialet om åtgärder inte skulle vidtas. Det är en stor utmaning, men kan också innebära stora möjligheter att arbeta strukturerat med att ställa om samhället och nå uppställda miljö- och klimatmål.

Konsekvenser av covid-19

Införandet av reserestriktioner, minskad industriproduktion och konsumtion till följd av krisen gör att utsläppen av växthusgaser nu begränsas tillfälligt. Men effekten på den långsiktiga trenden med stigande globala utsläpp bedöms bli liten om inte särskilda åtgärder vidtas.

Vid finanskrisen 2008–2009 gick de globala utsläppen ner med cirka 1,2 procent men ökade året därpå med cirka 5,2 procent. Utsläppen av växthusgaser beräknas gå ner i år globalt med cirka sju procent på grund av nedstängningen av samhällena. Minskningen ger en fingervisning om magnituden på åtgärderna som krävs för att klara klimatmålet på lång sikt. Samtidigt riskerar som klimatfrågan att hamna i skugga och utsläppen öka efter krisen då ekonomierna ska startas om.

Redan under pågående kris syns tecken på att företag drar ner på hållbarhetsarbetet och statliga lånegarantier ges utan några hållbarhetskrav. Etablerade företag, varav en del med ohållbara verksamheter, har lättare att få stöd än nystartade företag, varav en del har nya mer hållbara affärsidéer. Det kan i förlängningen gå ut över nödvändiga åtgärder för minskad mänsklig klimatpåverkan, klimatanpassning och minskad beredskap för att hantera konsekvenser av extremregn, översvämningar, havsnivåstigningar och torka.

Klimatpolitiskt är situationen nu betydligt annorlunda än under finanskrisen. Då havererade de internationella förhandlingarna om ett nytt klimatavtal, men sedan 2015 finns Parisavtalet och alla länder har klimatplaner som ska börja skärpas från i år. Den nya EU-kommissionen samlar medlemsländerna runt *Den gröna given* med ett tydligare och skarpare mål, klimatneutralt EU 2050. I Sverige har riksdagen antagit klimatlagen som ska säkerställa att målet netto noll utsläpp 2045 nås. En del tekniska lösningar som solceller och vindkraft har slagit igenom ekonomiskt, men det sker fortsatt stora investeringar och subventioner av fossil industri globalt sett. Det ger ett utgångsläge där satsningar på klimatomställning och hållbara lösningar som ger hälsoeffekter och god konkurrenskraft skulle kunna bli en del av de förväntade stimulansåtgärder som införs på nationellt plan och inom EU. Mobilisering från olika aktörer med olika agendor pågår. Kommuners, företags och enskildas ansträngningar kan stärka satsningen och ge möjligheter till att lokalt nå klimatmålen. Det här är en vägvalssituation som avgör om världen klarar att undvika ett klimatnödläge.

Så kan Uppsala kommun hantera miljö- och klimatförändringar

Slutsatserna i omvärldsanalysen kallas förändringstryck. De visar vad kommunen kan göra för att möta och hantera omvärldsförändringar. För denna trend gäller att:

- **Kraftigt och snabbt minska utsläppen av växthusgaser.** Idag går omställningen för långsamt för att kunna säkerställa hälsa och välmående. För att Uppsala ska bli fossilfritt 2030 behöver kommunen prioritera systemskiften och åtgärder inom områden med stor klimatpåverkan som exempelvis transporter, arbetsmaskinsanvändning, materialval inom bygg- och anläggning samt fossil plast. Kommunala planer, strukturer och infrastrukturer behöver utvecklas och användas som draglok i omställningen. Nu behöver en högre växel läggas i.
- **Integrera miljö- och klimatperspektiven för en cirkulär ekonomi.** Forskning visar på behovet av en mer cirkulär ekonomi och klimatdriven affärsutveckling. Förutom omställningen till fossilfritt krävs förnybara, resurseffektiva och giffria kretslopp. Det gynnar både konkurrenskraften och livsmiljön. För att driva utvecklingen behöver kommunen inkludera miljö- och klimatperspektiven i all sin verksamhet, och anta ett ledarskap för genomgripande förändring. Att samla företag och andra aktörer i samarbeten som fokuserar på innovation och miljö- och klimatdriven affärs- och verksamhetsutveckling är en viktig uppgift liksom att stödja dem samt att tillvarata engagemang och drivkraft hos kommuninvånare och medarbetare.
- **Skydda, utveckla och använda ekosystemtjänsterna.** Ekosystemtjänsterna – allt från naturlig infiltration och dagvattenrening till naturresursernas produktions- och rekreativvärden – behöver skyddas och utvecklas för ett robust, klimatanpassat och resurssnålt samhälle. För att säkerställa ren luft, rent vatten och ren mark behöver de miljöfarliga utsläppen minska. Ekosystemtjänsterna

behöver få en stärkt roll både i samhällsplaneringen och i samarbeten med fastighetsägare och andra lokala aktörer.

- **Klimatanpassa med förebyggande åtgärder.** Samhället behöver anpassa sig till effekterna av klimatförändringarna redan idag, framför allt i bebyggelsestrukturen, de samhällstekniska systemen och livsmedelsförsörjningen. Kommunen behöver möta klimatförändringarna genom förebyggande åtgärder som skapar en attraktivare och mer hälsosam stad med exempelvis ökad trädplantering och grönska. Kommunen behöver skifta fokus, från att till exempel få bort överskott av regnvatten i staden och lantbruket till att skörda och återanvända vatten.

Ökad polarisering

Inom flera områden i samhället ökar polariseringen. Ojämligheten i levnadsvillkor ökar, både mellan individer och mellan olika bostadsområden. Inkomstskillnaderna växer liksom skillnaderna i sysselsättning och hälsa. Skillnaderna kan också leda till ett allmänt missnöje i samhället som i sin tur kan gynna populism. Samtidigt präglas det samhälleliga samtalet allt mer av åsiktpolarisering med personligt tyckande snarare än faktabaserade slutsatser.

Uppsala är en ekonomiskt välmående kommun. Utbildningsnivån är hög, arbetslösheten är låg och Uppsalaborna har generellt sett en god hälsa. Men Uppsala är också socioekonomiskt delat.

Socioekonomiska skillnader mellan olika bostadsområden

I likhet med andra större kommuner i Sverige finns stora skillnader i hälsa, utbildning, arbete och inkomst mellan olika bostadsområden. En stor inflyttning till kommunen och ökande bostadspriser, har bidragit till att driva på denna utveckling.

I Uppsala finns det bostadsområden med relativt höga ohälsotal, hög arbetslöshet och hög andel invånare som har behov av att få ekonomiskt bistånd av kommunen. I dessa områden bor det en relativt hög andel personer som är äldre eller utrikes födda. I kontrast finns det bostadsområden inom kommunen där ohälsotalen är relativt sett låga och anknytningen till arbetsmarknaden eller eftergymnasiala studier är hög.

Socioekonomiska skillnader påverkar trygghetskänslan

Den socioekonomiska ojämlikheten innebär en risk då den kan försvaga den sociala sammanhållningen i Uppsala. Trygghetsundersökningar visar till exempel att trygghet påverkas av var du bor, snarare än vem du är i termer av till exempel ålder, kön eller var du kommer ifrån. I socioekonomiskt mer välbärgade bostadsområden upplever invånarna sig generellt sett mer trygga än i socioekonomiskt mer utsatta områden.

Konsekvenser av covid-19

Likt vid andra samhällskriser förväntas konsekvenserna av spridningen av covid-19 slå hårdare mot socioekonomiskt utsatta grupper som till exempel arbetslösa, lågutbildade, låginkomsttagare, unga och nyanlända. Mycket tyder på att samhället kommer att se en ökad ojämlikhet vad gäller hälsa, utbildning och ekonomi i kölvattnet av covid-19, vilket i sin tur riskerar att öka dagens polarisering ytterligare.

Risken att smittas är generellt sett högre bland socioekonomiskt utsatta grupper än befolkningen i övrigt. Det beror bland annat på att faktorer såsom samhällets förmåga att tillgängliggöra information, trångboddhet och ohälsa samt att kontaktyrken är mer vanligt förekommande bland dessa grupper.

Det finns också en överhängande risk att ungdomar som är i behov av särskilt stöd drabbas särskilt hårt när eleverna själva förväntas ta ett större eget ansvar för lärandet när gymnasieskolor hålls stängda och undervisningen sker på distans. På sikt kan detta försämra förutsättningarna för dessa ungdomar att komma in på arbetsmarknaden.

Många unga, lågutbildade och utrikes födda arbetar inom handeln, besöksnäringen och hälso- och sjukvården som i hög utsträckning påverkats av varsel och permitteringar respektive ökad arbetsbelastning och stress. Samtidigt finns här många drivna entreprenörer med förmåga och värdefull erfarenhet i nyföretagande. Arbetslöshet, minskad inkomst och oförmåga att betala skulder har i sin tur starka samband med psykisk ohälsa som ångest, depression och självmord.

Spridningen av covid-19 skapar dessutom en generell ökad otrygghet och oro i befolkningen. När ungdomar inte deltar i skolan och istället samlas på stan kan den sociala oron och risken för upplopp öka. På liknande sätt finns en risk att unga i riskzonen som inte blir sysselsatta på sikt hamnar i utanförskap och kriminalitet på sikt.

Samtidigt kan krisen också bidra till ökad delaktighet och trygghet på sikt beroende på vilka åtgärder som genomförs och hur saker kommuniceras. Samhället behöver invånare som förstår hur de kan påverka och som är delaktiga. Rapporteringen om covid-19 kan ha fått en effekt att fler invånare nu är insatta i hur beslut går till. Behovet av distanslösningar kan också göra att nya sätt att föra en innovativ, lyhörd och inkluderande medborgardialog utvecklas. Det är dock viktigt att kommunen bidrar till att upprätthålla ett starkt civilsamhälle med mötesplatser för aktivt deltagande i samhällslivet när den omedelbara krisen är över.

Så kan Uppsala kommun arbeta för att hantera ökad polarisering

Slutsatserna i omvärldsanalysen kallas förändringstryck. De visar vad kommunen kan göra för att möta och hantera omvärldsförändringar. För denna trend gäller att:

- **Stärka framtidstron och öka samhörigheten.** Samhällsklimatet upplevs som allt hårdare. Lokalt kan detta ta sig uttryck i form av social oro och en ökad närvaro av icke-demokratiska krafter och metoder. Upplevelsen av trygghet och samhörighet i samhället behöver stärkas, främst för unga, genom tidiga och samordnade insatser inom utbildningssystem, socialtjänst och kultur- och fritidsverksamhet som bygger på delaktighet. Coronakrisen gör det svårt för många föreningar som här fyller en viktig funktion. Målgruppsanpassad kommunikation om hur kommunen hanterar dagens utmaningar är viktig för att stärka framtidstron och öka samhörigheten. Kommunens resurser behöver också användas på ett sätt som ökar förutsättningarna för jämlika levnadsvillkor.
- **Motverka socioekonomisk segregation.** Dagens skillnader mellan individer och bostadsområden när det till exempel gäller hälsa, utbildning och inkomst i Uppsala förväntas öka i kölvattnet av Coronakrisen. Detta kan skapa en grogrund för försvagad sammanhållning, minskad tillit, otrygghet och på sikt en marginalisering som kan komma till uttryck genom social oro. Kommunen kan motverka detta genom en systemsyn i samhällsplaneringen där det sociala

hållbarhetsperspektivet får stort avtryck. Blandad bebyggelse och bostäder för alla behöver stimuleras i hela kommunen, i kombination med insatser inom utbildningssystem, arbetsmarknad, företagande, trygghetsarbete och integrationsfrämjande arbete i nära samverkan med civilsamhälle och näringsliv.

- **Arbeta för integration till följd av migrationsförändringar.** De senaste årens höga migrationstryck har lett till att kommunen behöver rikta fokus mot insatser för att hjälpa personer som har fått uppehållstillstånd att etablera sig på arbetsmarknaden. Coronakrisen medför här ökade utmaningar. Sverige kan sannolikt vänta sig fler migrationsströmmar i framtiden. Kommunen behöver ha en kontinuerlig beredskap för detta. För kommunen är utbildning och arbetsmarknadsmatchning centrala i integrationsarbetet.
- **Hantera åsiktpolarisering i ett nytt kommunikationslandskap.** En ökad polarisering av åsikter och en ökad mängd kommunikationskanaler bidrar till att det samhälleliga samtalet präglas allt mer av personligt tyckande snarare än faktabaserade slutsatser. Detta leder till en ökad sårbarhet i samhället för påverkansoperationer. Redan idag använder främmande makt medvetet desinformation och informationspåverkan för att skapa klyftor och öka splittring. En risk är till exempel att förtroendevalda utsätts för hot och olaga påtryckningar. Kampen mot infodemin anses av WHO som avgörande i kampen mot själva viruset covid-19. En lyckad hantering av pandemin i Sverige skulle på sikt kunna leda till en högre tilltro till samhällsinstitutioner, kunskap och expertis. Kommunen behöver skapa medvetenhet om detta hos allmänhet och förtroendevalda, stimulera kunskapsutbyte och öppenhet så att förtroendet för kommunen och demokratin upprätthålls. Skolan har en viktig roll att lära elever att tänka källkritiskt kring det som publiceras på nätet och hur man agerar på sociala medier.

Ökat fokus på jämställdhet

Jämställdhet handlar om att kvinnor och män ska ha samma möjlighet att forma sina egna liv och samhället de lever i. Området omfattar frågor om makt, inflytande, utbildning, arbete, fritid, hälsa och fysisk integritet.

Även om kvinnor och män i Uppsala arbetar i lika stor utsträckning finns det fortfarande skillnader mellan könen. Kvinnor har generellt sett en högre utbildningsnivå men sämre hälsa, lägre inkomst, driver företag i mindre utsträckning och är fortfarande underrepresenterade i ledande positioner.

Fler unga mår allt sämre

Den självskattade hälsan bland Uppsalas ungdomar blir allt sämre, särskilt bland flickor. Enbart sex av tio flickor uppger att de mår bra eller mycket bra rent allmänt. Motsvarande siffra bland pojkarna är åtta av tio. Undersökningar visar också att hedersförtryck är utbrett bland unga.

Inkomstskillnader

Kvinnor i Uppsala tjänar cirka 80 procent av en mäns inkomst. En förklaring till skillnaden är att kvinnor i högre utsträckning än män arbetar deltid. Uppräknas kvinnors löner till heltid har kvinnor ändå bara 89 procent av männens lön.

Kvarvarande löneskillnader förklaras i hög grad av att mansdominerande yrken tenderar att betalas högre än kvinnodominerade yrken och att män i högre utsträckning är chefer. Trots detta kvarstår en oförklarad löneskillnad på 3-6 procentenheter när man tagit hänsyn till yrkesroll och bransch.

Konsekvenser av covid-19

Det finns en tydlig jämställdhetsdimension i den pågående krisen, inte minst vad gäller ekonomi, hälsa och förekomst av våld. Då kvinnor är överrepresenterade inom offentlig sektor och yrkeskategorier som vård och omsorg – där efterfrågan på arbetskraft är hög – bedöms den generella arbetslösheten stiga mer bland män än bland kvinnor. Å andra sidan tenderar ekonomiska kriser att slå hårdast mot dem som redan innan haft en svag anknytning till arbetsmarknaden. Det gäller exempelvis utrikes födda kvinnor och kvinnor med funktionsnedsättning. Kvinnors företagande finns också framförallt inom branscher som påverkas hårt, exempelvis kultur, handel och hälsa. Män har också ett större ägande än kvinnor i Sverige, vilket kan påverka förutsättningarna att klara av en förlorad inkomst.

Arbetslöshet och ekonomisk oro i kombination med isolering förstärker riskerna med försämrad psykisk hälsa, i synnerhet bland kvinnor. Det finns en risk för ökad självmordsfrekvens, framför allt bland äldre män. Även unga kvinnor och män påverkas av covid-19. Den psykiska hälsan kan ytterligare försämrats av stängda gymnasier och lärosäten. Dessutom finns en risk att distansundervisningen påverkar kvaliteten på utbildningarna och särskilt missgynnar unga mäns skolresultat.

Covid-19 påverkar kvinnors och mäns hälsa även på andra sätt. Fler män blir till exempel svårt sjuka i covid-19 än kvinnor. Kvinnor utsätts å andra sidan för större smittrisk eftersom de i högre utsträckning arbetar inom vård- och omsorg.

Erfarenhet visar också att våld i nära relationer, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck och sexuellt våld mot barn, ökar vid isolering. Flickor och unga kvinnor som redan tidigare var föremål för stark kontroll och ofrihet kan nu vara utsatta för fullständig kontroll. Ett ökat stödbehov är att vänta under perioden då en är hänvisad till hemmet men framförallt efteråt. Troligtvis kommer det att finnas ett uppdämt behov av hjälp och stöd efter att isoleringen är över och då är det centralt att samhällets aktörer är förberedda på detta.

Så kan Uppsala kommun arbeta för ökad jämställdhet

Slutsatserna i omvärldsanalysen kallas förändringstryck. De visar vad kommunen kan göra för att möta och hantera omvärldsförändringar. För denna trend gäller att:

- **Värna ungas välmående och motverka framtida marginalisering.** Fler unga, framför allt flickor, bisexuella och transpersoner, mår allt sämre. Samtidigt tenderar pojkar att halka efter i utbildningsavseende. Båda utvecklingarna förväntas påverkas negativt av Coronakrisen. Gymnasieskolornas distansundervisning riskerar att förstärka ojämlikheten och kan leda till en ökad marginalisering i framtiden. Mot bakgrund av ungas allt sämre mående och konsekvenserna för de ungas framtid och för samhället i stort behöver kommunen ta ett krafttag och prioritera de ungas hälsa och välmående. Kommunen behöver verka för lugna och trygga miljöer för alla barn och unga oavsett kön samt anpassa stöd inom utbildningssystem, socialtjänst och kultur- och fritidsverksamhet.

- **Bli en kommun fri från trakasserier och våld.** Maktstrukturer, övergrepp och tystnadskulturer präglar fortfarande stora delar av samhället och förekommer inom alla samhällsgrupper. Våld i nära relationer, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck samt sexuellt våld mot barn, ökar vid isolering. Det är mycket möjligt att coronakrisen leder till ökat behov av hjälp och stöd. Det är centralt att kommunen som servicegivare och arbetsgivare är förberedd på detta. Kommunen behöver till exempel ge våldsutsatta kvinnor och barn skydd och stöd men också motverka begränsande maskulinitetsnormer.
- **Bidra till att bryta den könsuppdelade arbetsmarknaden.** Kvinnor har idag lägre lön och mindre makt än män. Män är i högre grad sysselsatta inom yrken som löper risk att försvinna genom globalisering, digitalisering och automatisering och den lågkonjunktur världen nu går in i. Kvinnor är överrepresenterade inom vård och omsorg där efterfrågan på arbetskraft kommer vara hög, liksom arbetsbelastningen. Minskade skatteintäkter och eventuella nedskärningar riskerar att försämra arbetsmiljön. För medarbetarnas och brukarnas hälsa och för att säkra kommunens kompetensförsörjning behöver kommunen som arbetsgivare förbättra arbetsvillkoren inom vård och omsorg, fortsätta sitt förebyggande arbetsmiljöarbete samt arbeta för att förändra den könsuppdelade arbetsmarknaden inklusive insatser för kvinnors företagande.

Ökad mångfald

Mångfalden i samhället har ökat de senaste decennierna – med fler talade språk, livsstilar, värderingar och preferenser. Mångfalden ställer krav på hur kommunen utformar sina välfärdstjänster för att tillgodose och möta olika behov och förväntningar. Den ställer också krav på att kommunen verkar för en utvecklad lokal demokrati där invånarna känner tillit, delaktighet och sammanhållning.

Invånarna förväntar sig ökat inflytande

I takt med att utbildningsnivån och välståndet i samhället ökar, stiger också invånarnas förväntan på inflytande över, valmöjligheter i och kvalitet på välfärden. Hur Uppsala kommun uppfattas av invånare, företag och besökare kommer att påverkas av hur väl verksamheterna lyckas med sitt arbete att tillgodose detta.

Ökad mångfald utmanar invanda normer

En större mångfald i samhället kan också utmana invanda normer och system. I en alltmer identitetsdriven värld finns det risk för att olika grupper ställs mot varandra på bekostnad av den totala sammanhållningen i samhället. För att kunna verka för en positiv samhällsutveckling är det därför viktigt att människor känner tillit till varandra och till samhällsinstitutionerna.

Konsekvenser av covid-19

Behovet av löpande och målgruppsanpassad kommunikation har ställts på sin spets i det krisläge som covid-19 medfört. Myndigheters förmåga att nå ut med samhällsviktig information har visat sig central för att minska smittspridning och säkerställa hälsa.

Även risken för ryktesspridning och konspirationsteorier ökar i tider av oro och osäkerhet. Det förekommer redan i stor omfattning och har fått WHO att tala om en "infodemi" i spåren av covid-19. Risken är stor att oriktiga uppgifter sprids på sociala medier när människor missförstår eller feltolkar information från myndigheter. Krisen kan dessutom utnyttjas av främmande makt och extrema grupperingar. Redan nu finns tecken på att Ryssland iscensatt en omfattande kampanj mot västvärlden för att förvärpa konsekvenserna av covid-19 och skapa misstroende mot myndigheter och regering. I förlängningen kan det bli en kris för demokratin. Erfarenheter från andra kriser visar också att högerextrema grupper brukar gynnas av ekonomiska kriser.

Beroende av krishanteringens resultat kan tilltron till samhällsinstitutioner såsom regering, myndigheter och kommuner både öka och minska. Om det till exempel visar sig att det svenska sättet att hantera smittspridningen är lyckat vid en internationell jämförelse kan det leda till ett ökat förtroende för samhället och expertis inom flera områden medan en omvänd utveckling kan radera förtroendet väldigt snabbt.

Så kan Uppsala kommun arbeta med ökad mångfald

Slutsatserna i omvärldsanalysen kallas förändringstryck. De visar vad kommunen kan göra för att möta och hantera omvärldsförändringar. För denna trend gäller att:

- **Möta olikheter för att skapa likvärdiga möjligheter.** Hos kommuninvånarna rymms allt fler preferenser, samtidigt som skillnader i förutsättningar och behov blir allt tydligare. Det ställer krav på hur kommunen utformar sin service för att tillgodose och möta invånarnas behov och förväntningar på bästa sätt. Kommunen behöver aktivt arbeta för att invånare ska känna tillit och förtroende. Individens behov behöver vara vägledande när kommunens verksamheter agerar, kommunicerar, prioriterar och bygger för framtiden.
- **Förstärka demokratiska värden och öka delaktigheten.** Demokrati- och värdegrundsfrågor utmanas särskilt vid en kris och blir centrala när mångfalden i samhället utmanar invanda normer och system. Kommunen behöver fortsätta att verka för att utveckla den lokala demokratin. Invånarnas tillgång till information och möjlighet till delaktighet och inflytande behöver utvecklas för att stärka förtroendet för samhällsinstitutioner. Kommunen behöver också skapa möjligheter för olika grupper att möta varandra för att skapa förståelse och respekt för varandras olikheter. En starkt, värdegrundsbaserad samverkan mellan kommun, föreningsliv och näringsliv är därför central för att lyckas.
- **Dra nytta av mångfald för att stärka verksamheterna.** Ökad mångfald ger möjligheter för, och skapar nya förväntningar på, kommunen som arbetsgivare, välfärdsleverantör och samhällsutvecklare. Kommunen behöver ta tillvara potential och motverka diskriminering, vilket är angeläget både för att säkra kompetensbehov och ur jämlikhetssynpunkt.

Ökat fokus på livsmiljö och boende

Uppsala är Sveriges fjärde största kommun, med drygt 230 000 invånare. Den stora staden, de olika tätorterna och den rikt befolkade landsbygden gör att Uppsala kan erbjuda en stor variation av boende- och livsmiljöer.

Stark befolkningstillväxt

Uppsala har under de senaste åren haft en hög befolkningsökning och prognoser visar på en fortsatt tillväxt. Enligt den senaste kommunprognosen beräknas Uppsala kommun ha nästan 270 000 invånare år 2030 och drygt 317 000 invånare år 2050.

Uppsalas storlek och läget i huvudstadsregionen ger tillgång till en starkt växande och specialiserad arbetsmarknad med ett väl utvecklat och diversifierat näringsliv samt en attraktiv livsmiljö med ett brett utbud av kommersiell service och kulturaktiviteter.

Snabb expansion

Befolkningsökningen förutsätter en kontinuerlig utbyggnad av bostäder, arbetsplatser och infrastruktur. Med det så kallade Uppsalapaketet säkras möjligheterna till en fortsatt hög utbyggnadstakt och förbättringar i kollektivtrafiksystemet.

Uppsalapaketet ska bland annat leda till 33 000 nya bostäder, fler företag och arbetsplatser, fyraspårig järnväg till Stockholm, en ny tågstation vid Bergsbrunna och spårvägstrafik i staden fram till år 2050.

Den pågående expansionen av Uppsala ställer nya krav på en god livsmiljö och bostäder för alla. En utmaning består i att bygga en långsiktigt hållbar kommun som är fysiskt och socialt sammanhållen, där verksamheter har goda etablerings- och utvecklingsförutsättningar och invånarna kan leva ett gott liv och ha en fungerande vardag samtidigt som klimatpåverkan är låg.

Konsekvenser av covid-19

Covid-19 har inneburit ett snabbt försämrat ekonomiskt läge med konjunkturedgång som följd. Som ett resultat av den försämrade konjunkturen bedöms efterfrågan på mark för både bostäder och verksamheter att tillfälligt minska. Konjunkturedgången kan påverka betalningsförmågan hos hushållen på ett sätt som gör det svårt att förverkliga vissa bostadsprojekt. De nödvändigt höga miljö- och klimatambitionerna kan försvagas eller till och med utebli.

Fastighetsföretagen kan drabbas hårt av den djupa nedgången i besöksnäring, handel och service. Många små och stora hyresgäster riskerar konkurs vilket kan innebära att lokaler står tomma under en tid och att byggprojekt med nya lokaler ställs i vänteläge. Detta kan i sin tur leda till avmattning inom byggnäringen. Avgörande för hur långvarigt avbräcket i efterfrågan blir är vilket genomslag de politiska åtgärderna som vidtas nu och framöver får. För investerare med tillgång till kapital skapas möjligheter att genomföra förvärv till attraktiva prisnivåer och en långsiktigt god förräntning av kapital.

Troligt är att byggandet av nya handelsfastigheter i centrala och externa lägen tappar mer än bostadsbyggandet då det är mer konjunkturkänsligt. Krisen kommer med stor sannolikhet att skynda på strukturomvandlingen inom handel och sammanhängande logistiksystem. Utvecklingen av nya affärsmodeller kan innebära att lokalbehoven kan se helt annorlunda ut än tidigare, även beträffande lokaliseringen. Detta sätter stadsplanering, och vad invånarna vill använda den centrala staden till, i fokus. För logistikföretagen blir det också en omställning när e-handelssystemen ökar. Den volymökning det leder till kan innebära skalfördelar som leder till behov av ny lokalisering och reglering av omlastningsplatser närmare slutkonsumenten. Bland annat för att dämpa negativa miljö- och trafiksäkerhetseffekter av ökade antal mikrotransporter i bostadskvarteren.

Det dramatiska tappet för framför allt centrumhandeln har lett till ett snabbt ökat antal konkurser och ansökningar om företagsrekonstruktion. Även varuproduktionssystemen kan komma att få en mer långsiktig påverkan så att vissa förädlingskedjor delvis förläggs närmare lokala och regionala avsättningsmarknader för att bli mer robusta. Det kan ske spontant – och för vissa produkter – på politiskt initiativ. Betydelsen av inhemsk produktion av strategiska förnödenheter kan också påverka utvecklingen inom vissa branscher. Digitalisering och robotisering kan få ytterligare skjuts för att hålla nere produktionskostnader i höglöneländer. Kontorsverksamheternas pågående yteffektivisering kan också få en skjuts framåt på grund av den mycket snabba inlärningskurvan för att arbeta utanför arbetsplatsen att ha effektiva digitala möten. Det sistnämnda påverkar också mötesindustrin samt tjänsteresandet.

Sammantaget innebär detta att byggprojekt kan komma att skjutas fram och/ eller omformas till en efterfrågebild som vridits i en delvis annan riktning än före krisen. Kommunen behöver ha beredskap för detta i sin fysiska planering.

Så kan Uppsala kommun arbeta med ökat fokus på livsmiljö och boende

Slutsatserna i omvärldsanalysen kallas förändringstryck. De visar vad kommunen kan göra för att möta och hantera omvärldsförändringar. För denna trend gäller att:

- **Säkerställa en hållbar samhällsbyggnad med god ekonomisk hushållning.** Uppsala kommun står inför en snabb expansion. En utmaning består i att anpassa den kommunala verksamheten, infrastrukturen och bostadsbeståndet i takt med att befolkningen växer. Den fysiska expansionen behöver gå hand i hand med arbetet för en socialt, ekonomiskt och miljömässigt hållbar kommun. God samhällsplanering spelar en central roll för folkhälsan och en god livsmiljö främjar både jämlikhet och hälsa samt bidrar till ökad tillit, sammanhållning och trygghet. För att säkra en långsiktig hållbar samhällsbyggnad krävs god ekonomisk hushållning, miljömässigt hållbara val, stärkt fokus på näringslivstillväxt, planering och samverkan såväl inom kommunkoncernen som med externa aktörer.
- **Säkra en fullgod bostadsförsörjning som omfattar alla.** Det råder en obalans mellan hushållens ekonomiska förutsättningar och prisbilden i bostadsutbudet i kommunen. De ekonomiska förutsättningarna försämras nu och behoven av bostäder med lägre boendekostnad och god livsmiljö ökar. Det finns därför ett behov av ett brett utbud av varierande boendeformer i kommunen där bostäder med lägre boendekostnader i det befintliga beståndet också kompletteras av nyproduktion till lägre boendekostnader. Kommunen behöver genom sin planeringsverksamhet och markpolitik, sina bolag och genom samverkan med andra aktörer, säkerställa att så sker. Även fastighetsägare behöver möjliggöra för hushåll att kunna bo kvar efter ombyggnation.
- **Öka attraktiviteten i hela Uppsala.** Goda kommunikationer lokalt och regionalt är viktigt för attraktivitet. Få kommuner kan erbjuda en sådan stor variation av livsmiljöer som Uppsala. Detta behöver tas tillvara. Det ska finnas goda möjligheter att bo, verka och leva såväl på landsbygden som i de prioriterade tätorterna och i olika delar av staden. Kommunen behöver prioritera utvecklingen av bostadsbyggande, näringsliv, service, kollektivtrafik och infrastruktur med hög kvalitet till områden med goda förutsättningar.

- **Skapa en flexibel och dynamiskt bebyggd miljö.** Samhällsutvecklingen och teknikutvecklingen skapar såväl nya möjligheter som nya utmaningar. Multifunktionalitet tillsammans med digitalisering har en stor betydelse. Coronakrisen och den kommande lågkonjunkturen medför stora utmaningar för byggandet i kommunen. Kommunen behöver i sin planering och förvaltning säkerställa en klimatpositiv och hållbart bebyggd miljö med en hög grad av flexibilitet i förhållande till framtida förändrings- och utvecklingsbehov, inte minst för näringslivet.

Åldrande befolkning

Förbättrade levnadsförhållanden och förbättrad medicinsk behandling har resulterat i att livslängden i världen ökat kraftigt. När människor lever längre och dessutom föder färre barn förändras åldersstrukturerna. De äldre ökar både numerärt och i relation till antalet personer i yrkesverksam ålder.

Antalet äldre ökar

Uppsala har genom sina universitet en relativt ung befolkning, men antalet äldre ökar i snabb takt. År 2030 förväntas antalet kommuninvånare som är äldre än 80 år att ha ökat från dagens 8 500 till nästan det dubbla.

Den förändrade demografin innebär att allt färre människor i yrkesarbetande åldrar behöver försörja allt fler som inte arbetar. Samtidigt förväntas behovet av sjukvård, äldreomsorg och anpassade boenden öka. Samtidigt ger möjligheten att leva ett aktivt liv positiva hälsoeffekter som på sikt kan minska behovet av vård- och omsorgsinsatser för äldre.

Äldre jobbar allt längre

Det blir samtidigt vanligare att människor arbetar högre upp i åldrarna. Uppsala kännetecknas av en tjänstebetonad arbetsmarknad där möjligheterna för äldre att arbeta ses som gynnsamma. En ökad sysselsättningsgrad i åldrarna 65-74 år kan lindra effekterna av en åldrande befolkning genom att stärka kommunens ekonomi.

På liknande sätt kan en snabbare etablering av unga och nyanlända på arbetsmarknaden höja sysselsättningsgraden i kommunen. Potentialen är jämförbar med effekten av att arbeta längre upp i åldrarna med något tusental fler sysselsatta.

Konsekvenser av covid-19

Den pågående smittspridningen slår hårdast mot de äldre och dem med underliggande sjukdomar. Spridningen av covid-19 har ökat kraven på kommunal vård och omsorg och bland annat inneburit skärpta rutiner och besöksförbud på vårdboenden. Dessa kan komma att bli varaktiga beroende på hur den nuvarande smittspridningen utvecklar sig. Vidtagna åtgärder i form av social distansering innebär en ökad risk för isolering och ensamhet som i sin tur kan leda till psykisk ohälsa. Erfarenheter från SARS-epidemin 2003 visar till exempel en stigande andel psykiatriska diagnoser, framförallt PTSD och depression, hos personer som varit isolerade under en längre tid.

Även äldre i åldrarna 65–79 påverkas mycket. De yngre äldre utgör inte bara en växande tillgång på arbetsmarknaden utan många är också bärande pelare inom

ideella verksamheter som stödjer behövande på olika sätt. Detta sätts nu på spel så länge smittspridningen pågår och alla över 70 år uppmanas att begränsa sina fysiska kontakter. Även efter att den första vågen av smittspridning är över finns risk för att många äldre kan påverkas av olika begränsningar för att förhindra eller hantera nya utbrott av sjukdomen. Det kan också märkas en misstro mot äldreboenden i och med smittspridningen på äldreboenden. Pandemin har satt fokus på äldreomsorgen och kan komma att påverka utformningen av den i hög utsträckning, till exempel avseende organisation, kompetens, anställningsformer, utformning av äldreboenden, tillsyn och statens roll. Även de olika tankar om kollektiva boendeformer för äldre som lanserats de senaste åren kommer antagligen att påverkas av covid-19. Dessa boendeformer kan behöva utformas för att begränsa smittspridning.

Även kompetensförsörjningen påverkas mycket av pågående kris. Det finns en risk att ett mer ansträngt ekonomiskt läge kan påverka rekryteringsmöjligheterna i den kommunala sektorn de närmaste åren. Den demografiska utvecklingen med en växande andel unga och äldre pekar dock fortsatt mot att det kan bli svårt att rekrytera tillräckligt med personal inom vård och omsorg samt skola när konjunkturen väl vänder. Samtidigt är många av dessa yrken sådana som nu lyfts fram som samhällsviktiga, vilket på sikt kan komma att få betydelse för statusen på dessa yrken och underlätta kompetensförsörjningen.

Så kan Uppsala kommun möta en åldrande befolkning

Slutsatserna i omvärldsanalysen kallas förändringstryck. De visar vad kommunen kan göra för att möta och hantera omvärldsförändringar. För denna trend gäller att:

- **Tänka nytt och vara nyskapande.** Den förändrade demografiska strukturen innebär att färre personer kommer att behöva försörja fler framöver, samtidigt som behoven ökar i de personalintensiva verksamheterna som barnomsorg, skola och äldreomsorg. För att fortsätta tillhandahålla kvalitativa välfärdstjänster behöver kommunen tänka och arbeta annorlunda i framtiden till exempel avseende personalsituationen och arbetsvillkoren i äldreomsorgen. Innovationer, digitalisering, införandet av välfärdsteknik och en ökad samverkan såväl inom kommunkoncernen som med externa aktörer är åtgärder som kommunen kan vidta för att uppnå ett mer effektivt resursutnyttjande och ökad kvalitet.
- **Ta vara på äldres arbetsförmåga, erfarenhet och engagemang.** Många av Uppsalas äldre är aktiva högt upp i åldrarna även om denna aktivitet för närvarande går på sparlåga. Därför behöver det framöver finnas goda förutsättningar för äldre att arbeta på den ordinarie arbetsmarknaden, inom frivilligverksamheter och föreningslivet samt genom företagande. Kommunen behöver verka för att det ska vara enkelt, förmånligt, säkert och attraktivt för äldre att arbeta och på andra sätt bidra till samhällslivet.
- **Utveckla ett äldrevänligt samhälle.** I samband med att kommunen får fler äldre ökar behoven av att anpassa den fysiska miljön och utforma färdmedel, bostäder, verksamheter och aktiviteter utifrån ett äldreperspektiv. I dagsläget gäller detta även den digitala miljön för att bryta isolering. Det gör det möjligt för fler äldre att leva ett mer aktivt liv och att bo kvar längre i hemmet. Det finns samtidigt ett behov av att stärka möjligheterna för äldre att kunna förändra sin boendesituation och vid behov ställa om till ett mindre och mer tillgänglighetsanpassat boende. Kommunen behöver möta detta genom att stärka äldreperspektivet i sin planering

och erbjuda ett breddat utbud av säkra boenden för äldre med lägre boendekostnad. Det är också viktigt att kommunen utvecklar sitt förebyggande och folkhälsofrämjande arbete, inte minst mot förbättrad psykisk hälsa utifrån dagens situation.

Ökad digitalisering

Digitaliseringen och utvecklingen av ny teknik påverkar alla sektorer av samhället. Den påverkar till exempel var invånarna bor, studerar, arbetar samt hur de umgås och kommunicerar med varandra. Inom områden som transporter, klimat och energi bidrar digitaliseringen om den utformas rätt och möter samhällets utmaningar till nya, smartare och effektivare lösningar. Samtidigt finns det en växande negativ baksida där gruvdrift, produktion och avfallshantering av de tekniska enheterna ofta sker på bekostnad av människor och miljön.

Invånarna förväntar sig digitala tjänster

Mer än 90 procent av Sveriges befolkning använder internet. Det gör att förväntningarna på kommunens digitala service ökar. Kommuninvånarna förväntar sig i allt högre grad enkla, snabba och situationsanpassade lösningar för sina behov. Digitalisering kan utveckla formerna för insyn och delaktighet i kommunens beslutsprocesser och stärka medborgarinflytandet. Samtidigt finns risk för en digital klyfta om kommunen inte erbjuder andra alternativ för de kommuninvånare som inte tar del av den nya tekniken.

Digitaliseringen förändrar arbetsmarknaden

Digitalisering innebär att många existerande yrken förändras i grunden. Samtidigt växer nya former av arbetsuppgifter, yrkeskategorier och affärsmodeller fram. För att möta de nya digitala möjligheterna krävs bland annat investeringar, utbildning och beredskap hos medarbetare för att förändra sitt arbete.

Konsekvenser av covid-19

Covid-19 har medfört en kraftigt ökad användning av digitala verktyg på grund av ökat hemarbete och begränsningar i att samla människor i grupp. Olika digitala kanaler blir nödvändiga för kommunikation, arbete, samarbete, rekreation och sociala kontakter. Krisen har också skapat kreativitet. Nya lösningar dyker upp till exempel för att göra kulturevenemang möjliga och tillgängliga och nämndmöten genomförbara under gällande restriktioner. På sikt kan det mycket väl bli så att fler kommer att arbeta hemifrån mer regelbundet, framförallt vid milda sjukdomssymptom.

Den ökade och breddade användningen synliggör vidden av behoven på ett nytt sätt. Åtgärder vidtas kontinuerligt för att öka kapaciteten i systemen. När många verksamheter går över till att arbeta och mötas på distans har det visat sig att de IT-stöd som finns idag inte är tillräckligt flexibla för att stödja allt från möten mellan kollegor, till kommunfullmäktigesammanträden på distans, eller distansundervisning i gymnasieskolan. Det finns inte heller säkra alternativ för distansmöten som behandlar sekretessinformation, till exempel möten med socialtjänstens brukare. Den ökade mängden arbete på distans kan medföra hantering av information digitalt och analogt på sätt som medarbetare inte är vana vid vilket kan medföra nya eller större risker än tidigare. Antagonistiska angrepp ökar i volym samtidigt som oklarheter

i hanteringen kan medföra omedvetet röjande av information. Nya säkerhetsåtgärder kan behöva vidtas vilket kan uppfattas som krångligt eller svårt av användarna. Detta i sig riskerar att säkerhetsåtgärderna kringgås till exempel genom användandet av lättillgängliga molntjänster som inte genomgått nödvändig kvalificering.

I takt med att digitala kanaler och verktyg blir viktigare ökar också utanförskapet för dem som inte är digitala eller inte har möjlighet till det på grund av brister i infrastrukturen. Förutom att det blir svårare att uträtta många typer av ärenden om man inte kan utföra dessa digitalt riskerar man i dag dessutom att bli isolerad då även fysiska kontakter begränsas. Invånare utsätts också för ökad smittrisk om de inte kan uträtta ärenden digitalt eller beställa mat på nätet. Ytterligare ett perspektiv på digital ojämlikhet är uppdelningen i vilka som har möjlighet att arbeta på distans hemifrån och inte vilket i mångt och mycket speglar utbildningsnivån.

Krisen kan bidra till att utvecklingsbehov tydliggörs och drivs på annat sätt. Covid-19 har tvingat fram en bred och snabb digitalisering som medfört att en stor del av medarbetarna inom Uppsala kommun har accelererat sin erfarenhet och kompetens när det gäller att arbeta digitalt och på distans. Kommunen kommer att komma ur denna kris med en högre digital mognad och större förståelse för verksamheternas digitala behov. Detta gör att det digitala utvecklingsarbetet kan bedrivas på nya sätt framöver.

Så kan Uppsala kommun arbeta med ökad digitalisering

Slutsatserna i omvärldsanalysen kallas förändringstryck. De visar vad kommunen kan göra för att möta och hantera omvärldsförändringar. För denna trend gäller att:

- **Digitalisera kommunal verksamhet för ökad samhällsnytta.** Samhällets digitalisering skapar förväntningar på kommunens tjänster samtidigt som den öppnar upp för nya möjligheter till dialog och nya sätt att bedriva kommunal verksamhet. Under coronakrisen har den digitala mognaden utvecklats snabbt, inte minst bland nya målgrupper men också i kommunen, vilket öppnar möjligheter och ökar förväntningar. Med hjälp av digitala medel kan en mer tillgänglig och öppen verksamhet skapas för dem som bor i, verkar i och besöker Uppsala. För att nyttja dessa möjligheter krävs en långsiktighet i planeringen där kommunen tar ett helhetsgrepp för att möta samhällsutmaningarna.
- **Motverka digitaliseringens risker.** Med digitaliseringen följer en sårbarhet, till exempel risk för driftstörningar, förlust av information, dataintrång och andra virtuella angrepp. För att höja beredskap och motståndskraft behöver kommunen ytterligare stärka den digitala infrastrukturen och arbetet med informationssäkerhet, bland annat genom kompetensutveckling. Kommunen behöver också främja digital delaktighet för alla samhällsgrupper och samtidigt skapa alternativ för dem som inte ännu tar del av digitalisering och ny teknik. Kommunen behöver dessutom motverka de negativa miljö och sociala effekterna i samband med teknikenheternas livscykel genom att stödja utvecklingen mot en cirkulär elektronikbransch.
- **Använda datadrivet beslutsfattande för samhällsnytta.** Kommunen har tillgång till allt mer information som behövs för att förstå sammanhang och fatta väl underbyggda beslut. Genom att använda mer av den information som finns i de olika samhällssystemen kan kommunen styra och fördela resurser mer effektivt. Tillgång till data ger också möjligheter till simulering och visualisering för mer

avvägda beslut. För att detta ska kunna användas i stor skala behöver kommunen fortsätta digitalisera sina processer och systematisera informationsförvaltningen.

- **Stärka den digitala ekonomin.** Digitaliseringen påverkar arbetsmarknaden genom att det skapar behov av nya kompetenser och nya typer av jobb. Detta förutsätter en beredskap att ständigt lära nytt. Uppsala behöver förstärka förmågan att möta och dra nytta av denna strukturomvandling, framför allt genom kompetensförsörjning och ökad förmåga att leda i förändring. Lika centralt är att bedriva ett näringslivsarbete som främjar dynamik, förnyelse och konkurrenskraft kopplat till digitaliseringen.

Förändrade kompetens- och utbildningsbehov

Arbetsmarknaden i Uppsala kommun växer och det leder till en ökad konkurrens om arbetskraften. Sedan år 2010 har det skapats cirka 2 200 nya jobb per år i kommunen.

Kompetensförsörjning är en viktig framtidsfråga, både för det lokala näringslivet och inom Uppsala kommun. Det lokala näringslivet i Uppsala uppger redan idag kompetensbrist som ett stort tillväxthinder.

Stora rekryteringsbehov

Uppsala kommun står också inför stora egna rekryteringsbehov. Befolkningsförändringarna med fler äldre och unga medför att behovet av välfärdstjänsterna ökar. Antalet personer i yrkesarbetande åldrar ökar dock inte alls i samma utsträckning. Nya arbetssätt, digitalisering och användning av välfärdsteknik ger möjlighet att höja kvaliteten i välfärdstjänsterna utan att öka antalet anställda.

Matchning på arbetsmarknaden

Med hänsyn bland annat till den demografiska utvecklingen – där relativt sett allt färre människor återfinns i yrkesarbetande åldrar – är det centralt att få till en fungerande matchning på arbetsmarknaden

Utbildning spelar en viktig roll för att komma tillrätta med såväl arbetslöshet som brist på arbetskraft. Allt fler arbeten kräver eftergymnasial utbildning. Detta gör att grupper med svaga studieresultat eller svag studiebakgrund generellt har svårt att få arbete.

Teknikutvecklingen gör också att nya kunskaper och förmågor värdesätts högre och att kraven på medarbetare att ständigt lära nytt ökar.

Konsekvenser av covid-19

Spridningen av covid-19 påverkar arbetsmarknaden på flera sätt. I Uppsala har krisen framför allt drabbat besöksnäringen och detaljhandeln, där efterfrågan rasat i snabb takt till följd av åtgärder för att begränsa smittspridning. Under sommaren kommer dock många invånare att stanna hemma vilket kan öka konsumtionen i Uppsala. Många företag kommer att upphöra, andra får minska sin personalstyrka och se över sina affärsidéer, samtidigt som vissa företag i princip är opåverkade eller har fått en stärkt position med anledning av krisen och behöver expandera.

Även vid en snabb återhämtning den senare delen av 2020 kan efterfrågetappet medföra en nettoförlust av 1 000–2 000 arbetstillfällen i Uppsala under året. Krisen kommer med stor sannolikhet att påskynda en strukturomvandling vilket påverkar hur många arbetstillfällen som återskapas efteråt. Den bärande industrin i Uppsala – life science – är mindre känslig för efterfrågebortfall, och bedöms klara sig bra. Desamma gäller de kunskapsintensiva tjänsterna och företag inom välfärdssektorn. Vid en mer långdragen återhämtning drabbas fler sektorer bland annat till följd av minskad konsumtion och investeringar.

Uppsalas näringsstruktur är dock relativt konjunkturokänslig och en försiktig analys är att kommunens företag klarar sig relativt väl i jämförelse med resten av landet. Under finanskrisen 2008–2009 förlorade kommunen cirka 2 350 arbetstillfällen, vilket kan ses som ett riktmärke för ett ”worst case scenario” för den nuvarande krisen. Om nedstängningen av samhället fortgår under en längre tid kan detta öka markant.

Effekterna inom den sysselsatta nattbefolkningen riskerar dock bli större. Många Uppsalabor pendlar exempelvis till jobb på Arlanda. Flyget upplever sin förmodligen största kris någonsin. När resandet dyker tappar även kringverksamheterna sina kunder. Utvecklingen påverkar de drabbades förmåga till egenförsörjning och behovet av ekonomiskt bistånd bedöms öka. Hur hög och långvarig arbetslösheten blir går inte att säga i dagsläget.

Grupper med svagare anknytning till arbetsmarknaden så som utrikes födda, äldre (55–64 år), personer med funktionsnedsättning och personer utan gymnasieutbildning drabbas ofta snabbare och hårdare än många andra grupper när arbetslösheten stiger. En hög andel av dem arbetar dessutom i näringar som nu påverkas kraftigt såsom besöksnäring och detaljhandel. Det kommer att finnas behov av att hantera personer som inte kommer kunna gå tillbaka till sina tidigare arbeten. Samtidigt kommer det att uppstå nya behov inom branscher där det redan idag finns brist på arbetskraft. Skolbarn från i synnerhet socioekonomiskt svaga miljöer riskerar också att drabbas särskilt hårt när eleverna själva förväntas ta ett större eget ansvar för lärandet när undervisningen bedrivs på distans eller lärare saknas i skolan.

Många invånare vill hjälpa till och får upp ögonen för de samhällsviktiga verksamheter kommunen organiserar och utför. Krisen kan därför på sikt komma att vara positiv för kommunens målsättning att vara en attraktiv arbetsgivare och för förmågan att attrahera och behålla medarbetare bland annat i bristyrken.

Så kan Uppsala kommun möta förändrade kompetens- och utbildningsbehov

Slutsatserna i omvärldsanalysen kallas förändringstryck. De visar vad kommunen kan göra för att möta och hantera omvärldsförändringar. För denna trend gäller att:

- **Förbättra matchningen på arbetsmarknaden.** Uppsala har idag låg arbetslöshet, men utrikes födda (särskilt kvinnor), äldre (55–64 år), funktionsnedsatta och personer utan gymnasieutbildning står generellt sett längre från arbetsmarknaden. Dessa gruppers möjlighet att ta sig in på arbetsmarknaden blir än sämre när konjunkturen nu kommer att försvagas och arbetsgivarnas efterfrågan på högre kompetens ökar. Det är utmaningar som kommunen behöver möta med validering av kompetens och verksamhetspassande utbildningsinsatser, fokus på livslångt lärande och arbetsmarknadsåtgärder i nära samverkan med näringslivet.

- **Skapa förutsättningar för fler företag att starta, etablera sig, växa, ställa om och överleva.** I Uppsala behöver det årligen skapas cirka 2 000 nya jobb för att den lokala arbetsmarknaden ska vara i balans. Minst hälften av de nya jobben behöver skapas inom så kallade kunskapsintensiva yrken i den privata sektorn. För att stimulera jobbtillväxt behöver det skapas förutsättningar för fler företag att starta, etablera sig och växa i kommunen. Samtidigt behöver många företag nu få stöd för att överleva krisen eller att ställa om – allra helst mot klimatdriven affärsutveckling. Kommunens verksamheter behöver bli ännu bättre på att samverka med organisationer och näringsliv och att möta företagens behov av stöd, service och lokaler. Myndighetsutövning, tillhandahållande av stödåtgärder, tjänster och infrastruktur behöver präglas av hög kvalitet och effektivitet. För att säkerställa ett fortsatt gott företagsklimat där företagen har goda förutsättningar för omställning behöver fortsatt dialog och analys göras om nya behov som uppstått samt om behov som upphört eller förändrats.
- **Säkra den långsiktiga kompetensförsörjningen.** Den förändrade demografin med fler yngre och äldre kommuninvånare leder till en ökad efterfrågan på barnomsorg, skola och äldreomsorg. Dessa sektorer kännetecknas av en överrepresentation av kvinnor, relativt sett låga löner och krävande arbetsmiljöer, vilket blivit tydligt under pandemin. Den ökade efterfrågan medför utmaningar för kompetensförsörjningen men innebär också en möjlighet för grupper med svag arbetsmarknadsanknytning såsom unga och utrikes födda att etablera sig på arbetsmarknaden. Kommunen behöver fortsätta med att förbättra arbetsvillkoren och arbetsmiljön samt utveckla nya metoder och arbetsätt för att attrahera och utveckla den kompetens som krävs för att klara förändrad efterfrågan och säkra en långsiktig utvecklingsförmåga. På motsvarande sätt behöver kommunen arbeta med digitalisering, innovation och verksamhetsutveckling.
- **Samarbeta med kompetenser inom och utanför kommunens organisation.** Det är idag flera aktörer som vill vara med och lösa kommunala utmaningar vilket skapar nya möjligheter att samordna och organisera Uppsala kommuns verksamhet tillsammans med regionen, andra kommuner, näringsliv och intresseorganisationer. Sådana samarbeten har ökat under hanteringen av covid-19 i takt med ökad insikt hos aktörerna att de är beroende av varandra för att kunna hantera påfrestningar. Detta gäller även relationen mellan nämnder och bolagsstyrelser inom kommunen där ökad samverkan öppnat upp en del stuprör. Kommunen behöver utforma partnerskap inom sig själv och med dessa aktörer så att yrkesskicklig och kompetent arbetskraft når ut till de kommunala verksamheterna.

Internationalisering och global rörlighet

Internationalisering innebär att världens invånare och företag blir mer globalt rörliga och sammanlänkade. Konkurrensen om högutbildad arbetskraft, företagsetableringar och investeringar hårdnar.

Uppsala har många globala kopplingar

Uppsala kommun har flera globala kopplingar hos invånarna, företagen, den högre utbildningen och forskningen. Utbildningsnivån i Uppsala är bland den högsta i landet.

Årligen väljer cirka 2 000 internationella studenter att studera i Uppsala. När universitetsstudenterna väljer att etablera sig i Uppsala ger detta stora rekryterings- och utvecklingsmöjligheter för det lokala näringslivet.

Flera av företagen inom Uppsala kommuns kunskapsintensiva branscher – life science, tech/ICT, cleantech och avancerade material – agerar på den globala marknaden. För det lokala näringslivet har internationaliseringen inneburit nya export- och affärsmöjligheter, samtidigt som företagen också utsätts för en ökad konkurrens från utlandet.

Motreaktioner på globalisering

Internationaliseringen innebär också en ökad sårbarhet för bland annat finansiella kriser, pandemier och geopolitiska konflikter. En ökad nationalism och protektionism utgör motreaktion till internationaliseringen. Storbritannien har till exempel lämnat EU och handelshinder (tullar) har införts i såväl EU som USA.

Konsekvenser av covid-19

Den globala rörligheten och det internationella utbytet har kraftigt avstannat när landsgränser stängts i förhoppning om att begränsa hastigheten i smittspridningen. På Arlanda flygplats, där många uppsalabor har sin arbetsplats, står verksamheten i princip still. Utvecklingen bedöms påverka förmågan att attrahera internationella investeringar, företagsetableringar och spetskompetens. Även antalet internationella besökare påverkas. Efter krisen kommer flygmarknaden antagligen att se annorlunda ut och världen kan komma att se en trend mot regionalisering.

Nedstängningen av gränser har också fått stora följd effekter för produktionskedjor och försörjningslinjer. Slaget mot de globala försörjningskedjorna kommer sannolikt få många företag och organisationer att se över sin framtida lagerhållning och logistik. Fler processer och verksamheter kan komma att nationaliseras. Flera av företagen inom Uppsala kommuns kunskapsintensiva och globala branscher bedöms klara sig väl för tillfället, men det finns osäkerheter i leverantörsled som kan påverka.

Spridningen av covid-19 förväntas leda till en recession i världsekonomin med direkt påverkan på Sverige och den kommunala ekonomin. Hur djup lågkonjunkturen blir avgörs av hur väl det internationella samarbetet kommer att fungera och vilka åtgärder och stimulanser som vidtas för att minska de negativa effekterna på näringslivet och samhällsekonomin. Jämfört med vid finanskrisen 2008 är dock samarbetsklimatet i världen sämre idag. Detta och andra faktorer talar emot en snabb återhämtning. Synen på Sverige som smittohärd kan också vara en riskfaktor för svensk ekonomi. Samtidigt är den aktuella krisen annorlunda i bemärkelsen att det fortfarande finns intresse av att investera.

Krisen har också tydliggjort sårbarheten inom många områden när samhällsviktiga verksamheter så som skolan, vården och omsorgen sätts under press. Det har blivit uppenbart att offentlig verksamhet har dåliga eller inga varulager och har gjort sig beroende av transporter och just-in-time leveranser för centrala funktioner. Det är ett stort beroende av engångsmaterial och sterilcentraler är avvecklade.

Sverige har under de senaste åren åter initierat ett nationellt civilförsvarsarbete. Effekterna av covid-19 torde bli att det arbetet får större prioritet och kan konkretiseras på alla nivåer för ett mindre sårbart och robust samhälle. Viktiga delar är

energiförsörjning, ökad och diversifierad regional livsmedelsproduktion, hälso- och sjukvård samt information och kommunikation.

Så kan Uppsala kommun arbeta med internationalisering och ökad rörlighet

Slutsatserna i omvärldsanalysen kallas förändringstryck. De visar vad kommunen kan göra för att möta och hantera omvärldsförändringar. För denna trend gäller att:

- **Stärka Uppsalas internationella attraktionskraft.** Den globala konkurrensen om kompetens, investeringar och etableringar hårdnar. Om Uppsala ska kunna stärka sin position krävs en ökad specialisering och fler samarbeten. Uppsalas livsmiljöer, universitet, sjukhus, innovationsstödsystem och kunskapsintensiva branscher är framgångsfaktorer som behöver tas tillvara i den internationella marknadsföringen av kommunen. För att kunna ta emot fler utländska inflyttare, besökare och investerare behövs också en utvecklad mottagningskapacitet.
- **Verka för en större arbetsmarknadsregion.** Uppsalas strategiska läge ger unika förutsättningar. Som nordlig nod i huvudstadsregionen utgör kommunen en integrerad del av ett dynamiskt tillväxtcentrum. Genom att knyta samman Uppsala med den forskningsinfrastruktur och de företag som finns i Stockholm-Mälardalenregionen nås en kritisk massa som behövs för att göra kommunen än mer internationellt intressant. Kommunen behöver emellertid driva på i frågor om fyra järnvägsspår till Stockholm och sammankopplingen av arbetsmarknaderna i regionen för att öka attraktiviteten.
- **Samarbeta för att öka säkerhet och trygghet.** Oron i omvärlden stiger. Det säkerhetspolitiska läget har försämrats i Sveriges närområde och landets totalförsvarsförmåga står allt oftare i fokus. Samtidigt blir terrorhot och internationellt organiserad brottslighet mer vanligt förekommande. Forskare har länge varnat för nya pandemier och nu kommer världen ha fått ett ökat fokus på sådana. Brott mot välfärdssystemet göder kriminella strukturer och urholkar förtroendet för hanteringen av bidragsmedel. Dessa företeelser behöver motverkas genom utökad samverkan på lokal, nationell och internationell nivå. Det är viktigt att minska den sårbarhet i samhället som blottats i samband med coronakrisen, att öka robustheten och samtidigt bibehålla det globala utbytet. Kommunen har en viktig roll att säkra tryggheten i den lokala miljön och i de egna verksamheterna, inklusive krisberedskap och strategier för digital trygghet.
- **Bygga upp en beredskap för att hantera ändrade ekonomiska förutsättningar.** Geopolitisk och finansiell turbulens påverkar världsekonomin och kan snabbt leda till konjunkturedgång med påtagliga följder för sysselsättningen och kommunens ekonomi. Detta har coronakrisen visat med påfallande stor tydlighet. Till exempel stigande räntor skulle med dagens höga belåningsgrad få kraftigt genomslag genom att göra anspråk på en större andel av kommunens resurser. Kommunen behöver analysera skeendena under coronakrisen för att bygga upp en kontinuerlig beredskap för förändrade ekonomiska förutsättningar.